

βούλιον παρέσχε τὴν ἀπαιτουμένην ἔγκρισιν διὰ τὴν στέγασιν τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεσαιωνικῆς Συλλογῆς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἰδρυθησόμενον ἱστορικὸν Μουσεῖον. Εἶναι προφανὴς ἡ σοβαρότης τοῦ θέματος τούτου, ἐφ' ὅσον ἄνευ τῆς συλλογῆς αὐτῆς θὰ ἦτο ἀδύνατον διὰ πολλὰ ἰσως ἔτι νὰ ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία τοῦ Μουσείου τούτου.

3) Εἶναι γνωστὸν, ὅτι βασικὴ προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου ἀποτελεῖ ἡ ἀπὸ μέρους τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων παραχώρησις τῆς ἐπὶ τῆς οδοῦ Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ οἰκίας. Ἡ παλαιότης ὅμως τοῦ κτιρίου καὶ αἱ φθοραὶ τὰς ὁποίας τοῦτο ὑπέστη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς ὡς ἐπίσης καὶ αἱ ἰδιαιτέραι ἀνάγκαι αἱ προκύπτουσαι διὰ τὴν διαμόρφωσιν καταλλήλων χώρων ἐκθέσεως καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν στεγασθησομένων συλλογῶν ἐπιβάλλουν τὴν ριζικὴν ἀνακαινίσιν καὶ μετασκευὴν αὐτοῦ. Τὰ Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα πρόκειται εἰς ἐκτέλεσιν ὄρου τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέου Λυσ. Καλοκαιρινοῦ νὰ καταβάλουν καὶ τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δαπάνην, ἀνέθεσαν ἤδη ἀπὸ διμήνου εἰς τοὺς μηχανικοὺς κ. κ. Λασηθιωτάκην καὶ Τζομπανάκην τὴν ἐκπόνησιν τῆς σχετικῆς μελέτης, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Φεβρουαρίου θὰ ὑποβληθῶν πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Δ. Σ. τῶν Ἰδρυμάτων διὰ τὴν διάθεσιν τῆς ἀπαιτηθησομένης πιστώσεως καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ προκήρυσιν διαγωνισμοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Πλὴν ἀπρόοπτον τινὸς, δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανὴ ἡ μέχρι τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου περάτωσις τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν, ὅτε καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Συλλογῶν.

Εἶναι προφανές, ὅτι τ' ἀνωτέρω, ἤτοι ἡ χορηγήσις ἀδείας συγκροτήσεως μουσειακῆς Συλλογῆς, ἡ ἔγκρισις τῆς συστεγάσεως τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεσαιωνικῆς Συλλογῆς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ ἡ γενομένη διὰ τὴν μετασκευὴν τοῦ κτιρίου προεργασία, ἐπιτρέπουν τὴν πλέον αἰσιόδοξον πρόβλεψιν διὰ τὴν ταχεῖαν πραγματοποίησιν τοῦ σπουδαιοτέρου ἰσως τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρίας, τῆς ἰδρύσεως τοῦτέστιν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου.

Παραμένον βεβαίως εἰσέτι ἐκκρεμῆ πολλὰ ζητήματα ὡς τὸ τῆς ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τοῦ ἰδρυθησομένου Μουσείου, τῶν ὄρων ὑφ' οὓς θὰ γίνῃ ἡ παραχώρησις τοῦ κτιρίου κ.λ.π., δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ παραστῇ ἀνάγκη συγκλήσεως ἐκτάκτου Γενικῆς Συνελεύσεως μετ' ὀλίγους μῆνας πρὸς λήψιν ὀριστικῶν ἀποφάσεων ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων.

Τὸ προσωρινὸν Συμβούλιον παραδίδον τὴν Διοίκησιν, εὐχεται ὅπως τὸ ὑφ' ὧν ἐκλεγησόμενον σήμερον νέον δυνηθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑνιαυτοῦ θητείας του νὰ προωθήσῃ ἱκανοποιητικώτερον τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρίας.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1951

Παρὰ τὰς κρατούσας δυσχερεῖς οικονομικὰς συνθήκας, τῶν ὁποίων ὁ ἀντίκτυπος εἶναι ἰδιαίτερος αἰσθητὸς εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν κίνησιν, τὸ ἔτος 1951 δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαιρετικῶς καρποφόρον εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς προαγωγῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων τῆς Κρήτης καὶ εἰς σπουδαῖα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς δύο κυρίως παραγόντας: 1) Τὴν ἀρωγὴν τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ. 2) Τὴν ἐντατικὴν καταβληθεῖσαν προοπάθειαν τὸσον ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ὑπεσχημένη βοήθεια εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ διὰ τὴν τόνωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ ἤρχισε τέλος νὰ καταφθάνη, καίτοι ἐν μέσῳ ἑξαιρετικῶς δυσχερῶν συνθηκῶν ἀξιοποιήσεώς της ἐντὸς βραχυτάτων χρονικῶν ὁρίων. Διὰ τὴν ἐπισκευὴν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ κτηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐχορηγήθη τὸ ποσὸν τῶν 271 ἑκατομμυρίων, ἠλπίζετο δὲ ὅτι διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐπισκευασθῇ ὁλόκληρον τὸ κτήριο. Οἱ καταρτισθέντες ὅμως προϋπολογισμοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνακριβεῖς καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπροβλέπτων ἀναγκῶν, ὡς ἐπίσης τὸ δύσκολον πρόβλημα νὰ συνεχισθῇ πραγματοποιουμένη ἡ ἐπανεκθεσις τοῦ Μουσείου, ἐνῶ τὸ κτήριο ριζικῶς ἐπεσχευάζετο, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ὁλοκληρωτικὴν πραγματοποίησιν τοῦ καταρτισθέντος προγράμματος καὶ νῦν ἀναμένεται τὸ δεῦτερον μέρος τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἔργων, ὁπότε θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνοίξουν 20 μουσειακαὶ αἵθουσαι.

Ἐν τῷ μεταξὺν κατορθώθῃ νὰ προαχθῇ σημαντικῶς ἡ ἐπανεκθεσις τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὴν προκαταρκτικὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ ἐξετέθη ἤδη ὁλόκληρον τὸ κύριον περιεχόμενον τοῦ Μουσείου εἰς ἐπὶ αἰθούσας, ὅπου δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ ἱκανοποιητικῶς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς. Καίτοι ὁ διατιθέμενος χώρος εἶναι σχετικῶς μικρὸς καὶ ἡ πυκνότης τῶν ἀντιειμένων εἶναι μεγάλη, διότι κατεβλήθη προσπάθεια νὰ βοηθηθοῦν καὶ οἱ ἐργαζόμενοι ἐπιστήμονες ἀρχαιολόγοι εἰς τὸ ἔργον τῆς μελέτης των, ἡ ἔκθεσις εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς πρὸ τοῦ πολέμου ὑπαρχούσης. Δέον νὰ σημειωθῶν αἱ ὑφιστάμεναι δυσκολίαι λόγῳ τῆς κακῆς λειτουργίας τῶν ἐργαστηρίων καὶ τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τοῦ προσωπικοῦ. Ἡ μεγάλη αἰθουσα τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνορωμαϊκῶν γλυπτῶν εἶναι σχεδὸν ἐτοιμη, ἀλλὰ δὲν ἤνοιξε ἀκόμη διὰ τὸ Κοινόν, διότι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθῇ ἀριθμὸς τις μαρμαρίνων βάθρων, τὰ ὅποια εἶναι δαπανηρά. Εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης καὶ κατὰ τὸ κέντρον ἐτοποθετήθη, μεταφερθὲν ἐκ Γόρτυνος, καὶ συναρμοσθὲν μὲ τὴν κεφαλὴν τὸ κολοσσαῖον ἄγαλμα τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐγένετο ἡ συγκόλλησις τῶν ἀποκολληθέντων διὰ τῶν βομβαρδισμῶν καὶ τῶν μεταφορῶν, πλῆθος δὲ ἀγγείων καμαραϊκοῦ καὶ φυσιοκρατικοῦ ρυθμοῦ, συνεπληρώθησαν ζωγραφικῶς κατ' ἀριστοτεχνικὸν ὄντως τρόπον ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη. Ὁ τρόπος ἐκθέσεως ἐβελτιώθη μὲ τὴν κατασκευὴν τινῶν νέων προθηκῶν καὶ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν παλαιῶν, ὡς καὶ μὲ τὴν ἀντικατάστασιν πολλῶν τῶν ξυλίνων ραφίων διὰ χρυσταλλίνων.

Μετὰ ἐντατικὸν ἀγῶνα κατορθώθη νὰ παραγγελθοῦν εἰς Λονδίνον διὰ τῆς ἀμερικανικῆς εἰς δολλάρια βοήθειας νέαι μεταλλικαὶ καὶ χρυσταλλόφρακτοι προθηκαι, μετὰ τὴν ἀφίξιν δὲ τούτων, ἡ ὁποία ἀνυγγέλλεται ὡς προσεχῆς, καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, θέλει πραγματοποιηθῇ τὸ διπλοῦν σύστημα ἐκθέσεως, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ χωρισθῇ τὸ Μοσεῖον τουριστικῆς ἐπιδείξεως ἀπὸ τὰς ἐπιστημονικὰς συλλογὰς, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἡ ἔκθεσις κατὰ τὸ δυνατόν ἰδεώδης.

Ἡ ἐντατικὴ ἐργασία εἰς τὸ Μοσεῖον Ἡρακλείου καὶ εἰς τοὺς κυρίους ἀρχαιολογικῶς χώρους δὲν ἀφῆκε χρόνον διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων ἐκθέσεως τῶν λοιπῶν μικρῶν Συλλογῶν, ὡς καὶ τῶν Μουσείων Ρεθύμνης καὶ Χανίων, τὰ ὅποια παραμένουν σχεδὸν ὡς εἶχον. Προήχθη ὅμως ἱκανοποιητικῶς τὸ ζήτημα τῆς στεγάσεως τοῦ Μουσείου Ρεθύμνης εἰς τὴν Ἐνετικὴν Λέσχην, ἥτις

ἀποκαθίσταται ὡς μνημεῖον διὰ τὴν στεγασίη καὶ τὸ Μουσεῖον (βλ. περαιτέρω τὴν ἔκθεσιν Κ. Καλοκύρη).

Διὰ τῆς βοήθειας ἐπίσης τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ κατέστη δυνατόν διὰ πρῶτην φορὰν νὰ γίνουσι ἐκτεταμέναι καὶ συστηματικαὶ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως καὶ στερεώσεως τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ. Αἱ ἐργασίαι κυρίως ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ λυθοῦν τὰ βασικώτερα προβλήματα, νὰ ἐπιτευχθοῦν ἡ μόνιμος στερέωσις τῶν δαπέδων, ἡ προστασία τῶν γυψολιθικῶν ἐπενδύσεων, νὰ γίνῃ ἀντικατάστασις τῶν ἐφθαρμένων πλακῶν γυψολίθου διὰ νέων τῶν αὐτῶν διαστάσεων, νὰ καταπολεμηθῇ συστηματικῶς ἡ βλάστησις, ὥστε νὰ μὴ καλύπτονται καὶ νὰ μὴ φθείρωνται διὰ ταύτης οἱ χώροι. Ταυτοχρόνως ἐλήφθη φροντίς ἵνα οἱ χώροι τουριστικῶς γίνουσι περισσότερο κατινοητοὶ καὶ νὰ ἐξωραϊσθοῦν. Βάσει τοῦ προγράμματος τούτου ἐστερεώθησαν τὰ πλακώστρωτα τῶν αὐλῶν μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῆς βλαστήσεως, ἐμφραχθέντων μονίμως τῶν μεταξὺ τῶν πλακῶν ἀρμῶν, συνεπληρώθησαν ἑλλιπῆ δάπεδα, κατεσκευάσθησαν στέγαστρα μὴ παρεμποδίζοντα τὴν ὕψιν τῶν ἐρειπίων καὶ κατὰ τὸ δυνατόν μὴ παραβλάπτοντα αἰσθητικῶς, ἀπεκατεστάθησαν δωμάτια τινά, τῶν ὁποίων ἡ μορφή ἦτο πολὺ συγκεχυμένη, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὴν Κνωσὸν ἀπεκατεστάθησαν αἱ προσβάσεις εἰς τὸ Ἀνάκτορον, οὕτως ὥστε ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται πλέον διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν πάλαι οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰ ἀνάκτορα. Τὸ συνολικῶς διατεθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς 130 ἑκατομμύρια, ἀλλὰ ποσὰ κατὰ πολὺ μεγαλύτερα εἶναι ἀναγκαῖα ὥστε νὰ γίνῃ ἱκανοποιητικὴ ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἐξασφάλισις τῶν μοναδικῶν ἐρειπίων. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως ἡ συμβολὴ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς διὰ τὴν Κνωσὸν, ὅπου ὁ ἀρχιτέκτων καὶ ἐπιμελητὴς αὐτῆς ἐν Κνωσῷ Piet de Jong ἐπέβλεψεν εἰς τὰς ἐργασίας, καὶ τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς εἰς τὴν Φαιστὸν καὶ Ἀγ. Τριάδα, ὅπου ὁ Διευθυντὴς Doro Levi μὲ δλόκληρον ἐπιτελεῖον ἐπιστημόνων καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ τεχνικοῦ κ. Toti, προώθησε τὰς ἐργασίας μὲ δαπάναν τῆς Σχολῆς καὶ ἔλυσεν ἐπιτυχῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐφθαρμένων γυψολιθικῶν πλακῶν διὰ νέων, αἵτινες ἐξήχθησαν ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων. Οὕτω ἀπεκατεστάθη τὸ λουτρόν τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ συνέχισις τῶν ἐργασιῶν βαθμιαίως θὰ λύσῃ τὸ βασικώτερον πρόβλημα τῆς διασώσεως τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Δυστυχῶς δὲν ἦτο δυνατόν αἱ ἐργασίαι νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μινωικοὺς χώρους, οἵτινες ἐπίσης εὐρίσκονται εἰς μεγάλον κίνδυνον καταστροφῆς.

Διὰ τὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως βυζαντινῶν καὶ ἐνετικῶν μνημείων τῆς Κρήτης βλ. περαιτέρω τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Μνημείων Κρήτης Κ. Καλοκύρη.

Ὡς πρὸς τὸν ἐξωραϊσμὸν καὶ τὴν ἐπαύξῃσιν τουριστικῆς ἀνέσεως εἰς τοὺς κυριωτέρους ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἡ πρόοδος δὲν ὑπῆρξε λίαν σημαντικὴ. Εἰς τὸ περὶτερον Φαιστοῦ οὐδὲν ἐγένετο διὰ τὴν ἐπέκτασιν ἢ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν του. Ἡ τουριστικὴ πρὸς τὰ ἐρείπια ὁδὸς ἀπλῶς ἐμελετήθη καὶ ἐχαράχθη προκαταρκτικῶς. Εἰς τὴν Κνωσὸν ὅμως ἐκτὸς τῆς συμπληρώσεως τῆς περιφράξεως τοῦ χώρου κατεσκευάσθη τουριστικὸν ἀναπαυτήριον συνεχόμενον μὲ τὸ φυλάκειον καὶ μὲ τὸν πυλῶνα εἰσόδου εἰς τὸν χώρον, εἰς τὸ σύνολον δὲ προσεδόθη χαρακτὴρ κρητικὸς λαϊκός. Τὰ ἔργα δὲν συνεπληρώθησαν εἰσέτι. Ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἀνεκοινώθη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον ἡ πρόθεσις νὰ δωρηθῇ εἰς αὐτὸ δλόκληρος σχεδὸν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡβαν κληροδοτηθεῖσα εἰς τὴν Σχολὴν ἐν Κνωσῷ περιουσία, περιλαμβάνουσα τὴν

Ἐπαυλιν Ἀριάδην καὶ τὰ γύρω αὐτῆς κτήματα καὶ τὰ παρὰ τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφῆως ἀγορασθέντα. Ἡ πραγματοποίησις τῆς δωρεᾶς πρόκειται νὰ συντελεσθῇ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Σημαντικὸν γεγονός δέον νὰ χαρακτηρισθῇ ὅτι ἐτέθη ἡ βῆσις τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου Κρήτης, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ στεγασθῇ εἰς τὸ διὰ τῆς διαθήκης Ἀνδρέου Καλοκαιρινοῦ δωρηθὲν μέγαρον, καταλλήλως μετασκευαζόμενον ὑπὸ τῶν Φιλανθρωπικῶν Ἰδρυμάτων Καλοκαιρινοῦ. Τὸ Μουσεῖον τοῦτο θέλει περιλάβει συλλογὴν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων, ἔκθεσιν ἔργων τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ ζωῆς τῆς νεωτέρας Κρήτης, καὶ τὰ ἱστορικὰ κειμήλια τῶν ἀγῶνων τῆς μεγαλονήσου. Διὰ τὴν ταχύτεραν πραγματοποίησιν τοῦ Μουσείου τούτου καὶ γενικώτερον διὰ τὴν τόνωσιν τῶν ἱστορικῶν μελετῶν ἐν Κρήτῃ ἰδρύθη ἡ Ἑταιρία τῶν Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἣτις ἤδη ἐπροχώρησε σημαντικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς περισυλλογῆς. Εἰς τὸ ἰδρυόμενον Μουσεῖον θὰ στεγασθῇ πιθανῶς καὶ ἡ μεσαιωνικὴ συλλογὴ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Τὰ ἤδη δι' ἀγορῶν ἀποκτηθέντα ἀντικείμενα εἶναι παλαιὰ «κασέλλαι» μὲ ὠραίαν ξυλογλυπτικὴν διακόσμησιν, μικρὰ τινα ξυλόγλυπτα ἔργα, χάλκινα σκεύη, ἀργυροῦν χαίμαλι ἰδιότυπον τουρκικῶν χρόνων καὶ ὠραῖα κεντήματα καὶ τάπητες, παλαιὰ καὶ νεώτερα, ἐκ Κρητικῆς Μεγαμβέλλου.

Ἡ ἀνασκαφικὴ δρᾶσις τόσον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῶν ξένων ἀρχαιολ. Σχολῶν ὑπῆρξεν ἐντατικὴ καὶ ἐν πολλοῖς ἀποδοτικὴ. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημαντικοῦ εὐρήματος, γενομένου εἰς θέσιν Γρίβιλα Μυλοποτάμου, δηλ. μεγάλου χαλκοῦ εἰδωλίου ὑψ. 0,25 μ. παριστῶντος λάτριν μὲ μακροῦς βοστρύχους κατερχομένους καὶ ἐλισσομένους πρὸ τοῦ στήθους, φέροντα λατρευτικῶς τὴν χεῖρα πρὸ τοῦ στέρνου, ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἣτις δεσπόζει τῆς κοιλάδος τοῦ Αὐλοποτάμου καὶ τῆς δι' αὐτῆς κατερχομένης πρὸς Πάνορμον ὁδοῦ. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ἐκτεταμένου συνοικισμού, τοῦ ὁποίου ὅμως τὰ οἰκήματα, φτωχὰ ὡς φαίνεται καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἀκατεργάστων λίθων ὀκδομημένα, διελύθησαν κατὰ τὴν ἐπὶ αἰῶνας καλλιέργειαν τοῦ χώρου. Δύο δοκιμαί, καθ' ὃν χώρον ἀνευρέθη τὸ εἰδωλον, τὸ ὁποῖον ὅμως φαίνεται ὅτι παρεσύρθη ἐξ ἀνωτέρων στρωμάτων, καὶ κατὰ τὴν κορυφὴν, παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγ. Φανουρίου, ἀπεκάλυψαν τοίχους οἰκημάτων καὶ τοίχους ἀντιστηρίξεως τοῦ ἄνω ἰσοπέδου μὲ βαθμιδωτὸν κρηπίδωμα πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων. Μινωικὰ ὄστρακα τῆς ΥΜΙ περιόδου ὑπάρχουν ἀρκετὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅμως δὲν κατορθώθη νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξίς μινωικῶν κτηρίων, πλην ἴσως τμήματος κυκλωπεῖου κατασκευῆς ὀλίγον ἄνω τοῦ χώρου ἐνθα ἀνευρέθη τὸ εἰδῶλιον. Εἰς τὴν Πρασᾶν Ἡρακλείου, τοποθεσίαν Κορακιές, ἐσυνέχισα διὰ δαπάνης τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὴν ἀνασκαφὴν, ἡ ὁποία ἐξετελέσθη τὸ 1939—1940 μὲ δαπάνας τοῦ Συλλόγου τῶν Φίλων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μεσομινωικοῦ ἀποθέτου ἀπὸ τοῦ 13ου μέτρου καὶ κάτω καὶ περισυνελέγησαν ἱκανὰ ὄστρακα, τῶν ὁποίων τινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ΜΜΙβ φάσεως, τῆς αὐτῆς δηλαδὴ περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν, φαίνεται, ὀκδομηθῆναι τὸ πρῶτον ἡ Οἰκία Α. Τῆς τελευταίας ἐκαθαρίσθησαν τὰ τέσσαρα ὑπόγεια δωμάτια, τὰ ὁποῖα διασώζονται ἱκανοποιητικῶς εἰς ἦψος σχεδὸν τριῶν μέτρων καὶ διὰ τοῦ καθαρισμοῦ ἀπεδείχθη ὅτι ἐν τῶν δωματίων εἶχε 16 βόθρους ἴσως διὰ τὴν στερεώσιν ἐν αὐτοῖς πίθων καὶ πιθιδίων, τὸ δεύτερον εἶχε ἐσωτερικὸν τέμενος διὰ τὴν λατρείαν, ἡ ὁποία ἀπεδείχθη ἀπὸ πληθὸς χαρακτηριστικῶν εἰς ἱερὰ κυπέλλων καὶ λοπαδίων. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ δωματίου τούτου ἀνή-

κον εις δύο φάσεις, τὴν ΜΜΙΙΙ καὶ τὴν ΥΜΙα. Εἰς τὴν τελευταίαν ἀνήκουν, χαρακτηριστικὰ δείγματα κυάθων (εἰς μὲ δικτυωτὸν καὶ ἕτερος μὲ ἀπλῆν σπειραν) καὶ προχοιδίαν, εἰς δὲ τὴν πρώτην ἀνήκουν δύο ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα μὲ δισκόσησιν διὰ λευκοῦ ἐπὶ καστανομέλανος διπλῶν πελέκων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν ἱερὸν κόμβον. Τὰ ἰσόγεια δωμάτια τῆς οἰκίας δὲν διεσώζοντο καλῶς ὁλόκληρος δὲ ἡ νοτιανατολικὴ γωνία ἀνευρέθη κατεστραμμένη. Ὅμως ἐβεβαιώθη ἡ ὑπαρξὶς βεράντας πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένης, καὶ ἀνευρέθη ἡ εἴσοδος τῆς οἰκίας, ὡς καὶ ἄλλη δευτερεύουσα εἴσοδος ἐν συνδυασμῷ μὲ κλωβὸν μικρᾶς κλίμακος. Εἰς ἀποθήτης ἀνευρέθη ᾠκοδομημένος ἐν ἐπαφῇ μὲ τὸ ὑπόγειον διαμέρισμα τοῦ ἱεροῦ, ἀνευρέθη δὲ κεκλεισμένος μὲ δύο μεγάλας καὶ βαρεῖας πλάκας. Ἐντὸς ἀνευρέθη κεραμικὴ τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου. Δευτέρα οἰκία (Οἰκία Β) ἀνεσκάφη ὀλίγον περαιτέρω, τετραγωνικὴ τὸ σχῆμα καὶ μὲ τέσσαρα δωμάτια, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο μαγειρεῖον ἐκ τῆς ἐστίας, τοῦ «σταμνοστάτου», τῶν στερεωμένων ἐν μέσῳ λίθων χυτῶν καὶ μῆς τετηρημένης γούρνας, ἣτις πιθανῶς ἐχρησίμευσεν ὡς νεροχύτης. Εἰς ἐν τῶν δωματίων ἀνευρέθη μέγα χωνοειδῶς πρὸς τὰ ἄνω εὐρυνόμενον σκεῦος, ἐν εἶδει κολυμβήθρας ἢ εὐμεγέθους πυραύνου. Διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὅταν ἦτο πυρακτωμένον, φαίνεται, ὑπῆρχον δύο ὅπαι ἀντικείμενα, ἵνα δι' αὐτῶν διέρχεται ράβδος. Συνεκροτήθησαν τινὰ ἀγγεῖα, ἅπαντα τῆς ΥΜΙα περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθη ἡ οἰκία. Ἐνδιαφέρον εἶναι λίθινον τετράπλευρον σκεῦος ἐκ πώρου λίθου μὲ ἐπιγραφὴν.

Ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Μαρινᾶνος ἐσυνέχισε λίαν ἐπιτυχῶς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ μινωικοῦ μεγάρου Βαθυπέτρου. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἔκτασις τοῦ μεγάρου τούτου ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μικρὸν ἀνάκτορον. Πολλοὶ τῶν τοίχων ἦσαν ἄριστα ᾠκοδομημένοι μὲ πελεκητοὺς λίθους πολὺ μεγάλου μεγέθους. Διὰ πρώτην φορὰν νῦν κατέστη σαφὲς τὸ σχέδιον τοῦ μεγάρου, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶς πρὸς δυσμὰς ἐστραμμένων δωματίων, ὅπου διεμορφοῦτο βεράντα καὶ ὅπου εὐρέθη ἡ ἀποθήκη τῶν πίθων μὲ τοὺς δύο πεσοῦς καὶ τὸ δωμάτιον μὲ τὸ πυρίκαυστον στῶμα, εἶχεν ἐσωτερικὴν μικρὰν αὐλὴν καὶ παρ' αὐτὴν πιεστήριον σταφυλῶν, τοῦ ὁποίου τὰ σκευὴ καὶ ὁλόκληρον τὸ σύστημα λειτουργίας ἀνευρέθη ἀθικτον κατὰ χώραν, κλιμαξ ἄγουσα πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον μὲ δύο πτέρυγας, μικρὸν ἱερὸν μὲ θρανία κύκλῳ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη πληθὸς ἀνεστραμμένων κυπέλλων καὶ ἄλλων διὰ τὴν τελετουργίαν χρησίμων ἀγγείων, τὸ κυρίως διαμέρισμα κατοικίας, τὸ ὁποῖον ἔχει προθάλαμον (σὺθουσαν) μὲ δύο κίονας καὶ ἀποτελεῖται ἐσωτερικῶς ἐκ δύο παραλλήλων δωματίων, διάδρομοι συνδέσεως πολλῶν ἄλλων διαμερισμάτων κλπ. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ ἐπεκταθῇ νῦν πρὸς ἀνατολὰς, ἔνθα φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κεραμευτικὸς κλίβανος. Τὰ κινητὰ εὐρήματα ἀτυχῶς δὲν ἦσαν πολλὰ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀγγεῖα διακοσμημένα μὲ ἀπλῆν διακόσμησιν τῆς ΥΜΙα περιόδου, συνήθως μὲ σπείρας ἢ κλαδία. Ἐν ἀγγείων μὲ θαλασσίαν διακόσμησιν ναυτίλων εἶναι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ περίοδον πλέον προκεχωρημένην.

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλιανὸς Ἀλεξίου ἀνέσκαψε τὸ ἀρχαϊκῶν χρόνων ἱερὸν τοῦ Καβουσίου, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ὅμοιον πρὸς τὰ ἱερά τοῦ Συνοικισμού Καρφί καὶ τῆς Δρήρου, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὰ παλαιότερα ΥΜΙΙΙ ἱερά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκληρονόμησαν τὸν μετὰ θρανίων τύπον. Δυστυχῶς τὸ ἱερὸν τοῦτο εἶχε καταστραφῆ ἤδη ἐν μέρει ὑπὸ τῶν χαιρικῶν ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι εἶχε θρανίων - βωμὸν εἰς τὸ βάθος καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἔκει-

το ή βάσις τοῦ μεγάλου πηλίνου λατρευτικοῦ εἰδώλου, ὡς καί τὰ πήλινα εἰδῶλια ἐκ μεταγενεστέρως τελετουργικῆς ἀποθέσεως, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος εἰς τὴν περυσινήν ἔκθεσιν (βλ. «Κρητ. Χρονικά» Δ', σ. 533). Ἡ ἴδρυσις τοῦ ἱεροῦ ἀσφαλῶς ἐγένετο κατὰ τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους, πιθανῶς ὁμως ἢ ἐν αὐτῷ λατρεία ἐσυνεχίσθη μέχρι τῶν κλασσικῶν ἑλληνικῶν χρόνων, ὡς ἀπέδειξαν τὰ πήλινα εἰδῶλια τῆς τελευταίας ἀποθέσεως. Τὸ ἱερόν ἦτο ἀπομεινωμένον ἐπὶ βραχῶδους θέσεως, γνωστῆς σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Μάκελλος, ἦτο δὲ πιθανῶς ἀγροτικὸν ἱερόν.

Εἰς τὴν πεδινήν ζώνην παρὰ τὴν Παχειάμμον, εἰς θέσιν Ἀλατσομούρι, ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξίου σπουδαῖος ὑστερομινωικῶν ΙΙΙ χρόνων τάφος μὲ λίαν ἐνδιαφερούσας σαρκοφάγους, τῶν ὁποίων δύο λουτροειδεῖς διεσώζοντο εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ ἔφερον διακόσμησιν ὀκταπόδων καὶ φυτικῶν θεμάτων, ἀνθέων παπύρου καὶ σχηματικῶν κρίνων. Ὁ θάλαμος ἦτο λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον. Ὁ νεκρὸς τῆς μῆς σαρκοφάγου δὲν ἀνευρέθη, ὑπετέθη δὲ ὅτι τὰ ὀστᾶ εἶχον περισυλλεγῆ εἰς τὸν παρὰ πόδας βόθρον, ὅπου ἐγένετο ἐναγισμός, ὡς ἀπέδειξεν ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἱερὰ τράπεζα. Παρὰ ταύτην ἀνευρέθη ὠραία πυξίς μετὰ τοῦ καλύμματός της μὲ παραστάσεις θρησκευτικῶν συμβόλων καὶ χαριτωμένων πτηνῶν, ἧτις περιεῖχε περιδέραια ἐξ ὑαλομάζης μὲ ψήφους εἰς σχῆμα κρίνων καὶ λαυτῶν, ἄλλον ἕρμον ἐκ ψήφων χρυσοῦ, σαρδίου καὶ ἀμεθύστου καὶ ἄλλην περόνην κεκαμμένην ἐξ ὑαλομάζης ἐπίσης.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις δύο μινωικῶν τάφων τῶν νεωτέρων ἀνακτορικῶν χρόνων εἰς θέσιν Κατσαμπᾶ Ἡρακλείου, εἰς τὸ ἀγρόκτημα τῆς Γεωργικῆς Ὑπηρεσίας (πρώην κτήμα Σκυλιανάκη). Ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξίου καὶ ἀπέδωσαν σπουδαῖα ἀντικείμενα, λίαν χαρακτηριστικὰ τῶν ΥΜΠΙ καὶ ἀρχομένων ΥΜΠΙα χρόνων. Ὁ πρῶτος τῶν τάφων ἦτο τετράγωνος λαξευτὸς εἰς τὸν βράχον θάλαμος μὲ θρανίον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς μῆς παρειάς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τὰ ὀστᾶ ἕξ νεκρῶν, ὡς πιστεῖται ὁ ἀνασκάψας, ἀποτεθέντων ἐκεῖ εἰς στάσιν καθημένων. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου τοῦτου εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ, ἀμφορεῖς, πρόχοι, τρίωτον γεφυρόστομον, δύο διπλᾶ συγκοινωνοῦντα σκεύη καὶ δύο θυμιατήρια διασώζοντα ἴχνη πολυχρωμίας. Ἡ διακόσμησις εἶναι θαλασσία (μὲ ἐπικρατοῦν θέμα τὸν ἀργοναυτίαν) καὶ φυτικὴ. Ὁ δεῦτερος τάφος, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ πρώτου, εἶχε θάλαμον πεταλοειδῆ, ἀλλὰ ὄχι ἐπιμελοῦς λαξεύσεως λόγῳ τοῦ εὐθρύπτου τοῦ μαλακοῦ βράχου. Διειστώθη ὅτι κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ τάφου εἶχεν ἀποτεθῆ ξυλινὴ σαρκοφάγος, ὁμοίου, φαίνεται, σχήματος, πρὸς τὰς πηλίνας, βεβαμμένη μὲ κυανοῦν χρῶμα. Αὕτη ἐφωτογραφήθη, ἀλλ' ὡς ἦτο φυσικὸν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ περισυλλεγῆ. Παρὰ τὴν ἐγγὺς τοῦ φρετέρου γωνίαν ἀνευρέθη μία μεγαλοπρεπῆς πρόχους μὲ πλαστικὴν διακόσμησιν κωνικῶν ἐξαρμάτων, μιμουμένων ἤλους, ὀριζοντίως καὶ καθέτως, καὶ μὲ θέματα γραπτὰ ναυτίλων καὶ φυτῶν. Ὑπὸ τὴν σαρκοφάγον ἀνευρέθη βωμὸς τριποδικὸς καὶ ἀλαβάστρινον ἀγγεῖον μὲ ἐξάρματα διὰ τὴν προσαρμογὴν, ὡς φαίνεται, πώματος καὶ δύο θυμιατήρια. Ἄλλα θυμιατήρια, διασώζοντα καλῶς τοὺς ἀνθρακᾶς των, ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ κέντρον τοῦ θαλάμου καὶ ἐπὶ τοῦ θρανίου, τὸ ὁποῖον πάλιν κατελάμβανε τὴν δεξιὰν παρεῖαν τοῦ τάφου. Ἐν τούτων ἀπεδείχθη μετὰ τὸν καθαρισμόν ὅτι εἶχεν ὠραίαν πολύχρωμον διακόσμησιν μὲ στροβίλον κατὰ τὸ μέσον καὶ ἀνοιγόμενον κάλυκα ἐξωτερικῶς, ἐνῶ τὰ ἄλλα θυμιατήρια ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον κεχρωσμένα διὰ κυανοῦ χρώματος. Σημαντικὸν γεγονός ἀπετέλεσεν ἡ κατὰ τὸ βάθος τοῦ θαλάμου ἀνακάλυψις δύο αἰγυπτιακῶν ἀγ-

γείων, ἑνὸς μεγάλου ἐκ διορίτου μὲ ἐπίπεδον χεῖλος καὶ δύο κυλινδρικός λαβάς, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα κακῶς ἐχαρκτηρίσθησαν ὡς προδυναστικά, καὶ ὠραίου ὑψηλοῦ διώτου ἀγγείου ἐξ ἀλαβάστρου φέροντος δέλτον μὲ ἱερογλυφικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ III. Ἐκ χαλκοῦ κυπέλλου κειμένου ἐπὶ τοῦ θρανίου, ἐξεχύθησαν, φαίνεται, αἱ σφαιρικαὶ ραβδωταὶ ψήφοι χρυσοῦ περιδεραίου, ἐντὸς δὲ μικροῦ βόθρου ὑπὸ βωμῶν κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ θρανίου ἀνευρέθησαν ὅσα καὶ ὠραῖος σφραγιδόλιθος ἐκ σαρδίου μὲ παράστασιν ζώου. Ὁ δεῦτερος τάφος εἶναι προφανῶς ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ πρώτου, δύναται δὲ νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΜΙΙΙ ἐποχῆς.

Παρὰ τὸ χωρίον Δοβρουτζῆ ἡ Κυπαρίσις ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὴν διάρκειαν λατομικῶν ἐργασιῶν πρωτομινωικός τάφος ἐντὸς κοιλώματος τοῦ βράχου. Περιουλελήθησαν χαρακτηριστικὰ τὴν διακόσμησιν καὶ τὸ σχῆμα ἀγγεία, τοῦ τύπου ἐκείνου ὅσους δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὑπονεολιθικός ἢ ΠΜΙ· τινὰ εἶναι καπνιστὰ, φέρουν δὲ ἐν μέρει χαράγματα· ἄλλα εἶναι τοῦ τύπου τῆς χαρακτηριστικῆς πρόχου τοῦ Ἁγ. Ὀνουφρίου Φαιστοῦ μὲ γραμμικὴν ἄτακτον πως διακόσμησιν. Ἐν ἔχει σχῆμα πλοιαρίου καὶ πολλὰ εἶναι τριποδικά. Περιαιτέρω ἔρευναν εἰς τὸν τάφον ἐνήργησεν ὁ κ. Ἀλεξίου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνεύρεσιν ἀγγείων τινων εἰσέτι, μαχαιριδίων ὄψιαν, ψήφων ὀρειᾶς κρυστάλλου, χαλκῶν τινων μαχαιριδίων, ὧν ἓν σπανίον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τύπου, μὲ ἐνισχυτικὴν ράβδωσιν. Διεπιστώθη ὅτι τὰ ἀντικείμενα εὐρίσκοντο ἐντὸς πυροῦ στρώματος πλήρους ἐξ ἡμικεκαυμένων ὀσῶν, λίαν διατεταραγμένων. Πολὺ πιθανὸν ἐγένοντο ἐναγισμοὶ διὰ πυρῶν εἰς ἐκάστην νέαν ταφὴν ἢ καθαρμοὶ τοῦ χώρου. Ἐξ ὑπαρχῆς καυσις δὲν φαίνεται πιθανή.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνεκαλύφθη καὶ ἀνερευνήθη ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ λόφου γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα Κορφὴ τοῦ Βαθιά, μεταξὺ Κυπαρισίου καὶ Γαλένι ἐκτεταμένον κτήριον, περίπου ὀρθογώνιον, τοῦ ὁποῖου αἱ πλευραὶ παρηκολουθήθησαν ἐπὶ 20 καὶ 9,30 μ. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς βορείας πλευρᾶς σχηματίζεται εἰσοχὴ, τοῦ τοίχου βαίνοντος ἐν συνεχείᾳ πρὸς ἀνατολάς. Ἐχει κτισθῆ διὰ ἄδρῶς πελεκητῶν ὄγκων ἀσβεστολίθου, ἡ δὲ χρονολογία του εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῆ ἄνευ εὐρύτερας ἐρέυνης. Παρατηρήθησαν ὄστρακα τῆς ἐσχάτης μυκηναϊκῆς περιόδου.

Ἐντὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου Μεραμβέλλου ἀνεκαλύφθη εἰς ἰσοπέδωσιν οἰκοπέδου τάφος μεσομινωικῶν χρόνων μὲ μικρὰν ἔλλειψοειδοῦς σχήματος λάρνακα, μικρὸν πίθον καὶ κύπελλον φέρον διακόσμησιν κλαδίου. Τὰ εὐρήματα εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Σῆγγερ ἐν Παχειάμω ἀνακαλυφθέντα.

Κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ ἀπὸ Κρητσᾶς Μεραμβέλλου πρὸς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Καθαροῦ ἀνευρέθησαν δύο μικροὶ λαξευτοὶ τάφοι, ἀπλᾶ κοιλώματα ἐντὸς τοῦ σχιστολιθικοῦ βράχου (πάσπαρου). Τὰ εὐρήματα περιουλελήθησαν ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ἀπέδωσαν πλῆθος ἀγγείων καλῶς διασωζομένων καὶ διακοσμημένων σχεδὸν πάντων, γνωστῶν κατὰ τὸ πλείστον σχημάτων καὶ κατασκευασθέντων, ὡς φαίνεται, εἰς διάφορα ἐργαστήρια, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἀσφαλῶς εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἱεραπέτρας, διότι ἐκεῖ εὐρίσκονται τὰ ἀγγεία τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Τὰ περισσότερα τούτων ἀνευρέθησαν μετὰ τριῶν λαρνάκων κιβωτισχίμων κοινοῦ τύπου εἰς τὸν μεγαλύτερον τῶν τάφων. Ἐκτὸς τῶν πηλίνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ θυμιατήριον μετὰ τρητοῦ καλύμματος καὶ ὑψίποδες κύλικες, ἀνευρέθησαν καὶ δύο λίθινα ἀγγεία καὶ ἐν χαλκοῦν μαχαιρίον. Ὁ μικρότερος τάφος, ἀσφαλῶς κάπως μεταγενέστερος, δὲν περιεῖχε καμμίαν σαρκοφάγον. Εἰς νεκρὸς ἦτο ἐξη-

πλωμένος επί επίμηκους ἑλλειψοειδοῦς ἀβαθοῦς λεκάνης. Δύο δὲ κυλινδρικοί κάλπαι μὲ ἐνδιαφέρουσιν διακόσμησιν σχηματοποιούσας ἱερά σύμβολα περιέχον κεκαυμένα ὀστᾶ νεκρῶν. Δύνανται νὰ θεωρηθῶν, μὲ τὰς πιστοποιηθείσας ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦδίδου εἰς Μουλιανὰ Σητείας ταφάς - καύσεις, ὡς τὰ πρῶτα παραδείγματα καύσεως νεκρῶν κατὰ τοὺς ὑστερομινωικούς χρόνους. Ὁ αὐτὸς τάφος περιεῖχε μέγαν κεραμευτικὸν τροχόν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ χρονολογηθῆ ὡς ἐκ τοῦ σχήματός του εἰς παλαιότεραν ἔποχην.

*Ἐξ ἄλλου λαξευτοὶ τάφοι ΥΜΙΙΙ χρόνων ἀνεκαλύφθησαν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα ἀνά ὀλόκληρον τὴν νήσον. Εἰς Κανένε Σητείας ἀνευρέθη λάρναξ μὲ κοινὰς παραστάσεις, συνοδευομένη ὑπὸ ψευδοστόμου ἀμφορέως καὶ χαλκοῦ μαχαιρίου. Εἰς θέσιν Ξεράμπελα Καβουσίου ἀνευρέθησαν τυχαίως ἐντὸς τάφου 23 μυκηναϊκῶν χρόνων ἀγγεῖα καὶ ἄλλα εἰς τεμάχια, τὰ ὅποια κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἱεραπέτρας. Ἀκόμη δὲν κατέστη δυνατόν νὰ γίνῃ ἔρευνα κατὰ χώραν.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ζωφόρων Πεδιάδος, θέσιν Ἀσπροχώματα Περγόλας, ἀνευρέθη λάρναξ μὲ δύο πῆλινα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια ἀτυχῶς κατετεμαχίσθησαν.

Εἰς θέσιν Μεσάμπελα Ἀρχανῶν ἀνεσκάφη πτωχὸς μυκηναϊκὸς τάφος μὲ κιβωτιόσχημον λάρνακα φέρουσαν ἀπλὴν χαρακτὴν διακόσμησιν καὶ ὀπὰς ὑπὸ τὰ χεῖλη. Οὐδὲν ἄλλο κτερίσμα ἀνευρέθη ὁμοῦ.

Εἰς Ἐπισκοπὴν Πεδιάδος, θέσιν Μαλαθρέ, ὁ κ. Ἀλεξίου ἀνεσκάψε τάφον λαξευτὸν μὲ θάλαμον τετραγωνικὸν ἐπιμελοῦς λαξεύσεως καὶ δρόμον μετὰ βαθμίδων μήκους 2,50 μ. καὶ πλάτους 0,85—0,70. Περιεῖχε δύο λάρνακας, μίαν κιβωτιόσχημον καὶ μίαν λουτροειδῆ. Πλὴν τῶν ἐντὸς σαρκοφάγων, νεκροὶ ἀπέκειντο παρὰ τὰ τοιχώματα, ἴσως τοποθετηθέντες ὀκλαδὸν ἢ καθήμενοι. Ἀγγεῖά τινα ἀπετέθησαν μετὰ τῶν νεκρῶν ὡς κτερίσματα, κύπελλα, μία πρόχους καὶ ὠραῖον φλασκίον ἀκέραιον μὲ γραπτὴν ἀμφίπλευρον διακόσμησιν.

Εἰς τάφος παρὰ τὸ χωρίον Ἀλητζανῆ Πεδιάδος, θέσιν Πετρᾶ περιέχον πίθον μὲ ὀστᾶ ἀνθρώπου, φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς γεωμετρικούς χρόνους. Δὲν ἐγένετο εἰσέτι ἐπὶ τόπου ἔρευνα.

Εἰς Χομερὶ Μυλοποτάμου, θέσιν Λαριά, ἀνευρέθησαν δύο λαξευτοὶ τάφοι, περιέχοντες πολλὰ πῆλινα ἀγγεῖα, ἓνα μικρὸν πίθον πλήρη ὀστῶν καὶ μίαν κιβωτιόσχημον σαρκοφάγον μετὰ καλύμματος, φέρουσαν ἀπλὴν διακόσμησιν. Αἱ ἀρχαιότητες δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξετασθοῦν εἰσέτι, ἀπὸ τὴν περιγραφὴν ὅμως ἐξάγεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τοὺς ΥΜΙΙΙ χρόνους.

Εἰς Δράμια Ἀποκορώνου τέλος ἀνευρέθη τυχαίως ἕτερος λαξευτὸς τάφος περιέχων λάρνακα κιβωτιόσχημον μετὰ καλύμματος, τὸ ὁποῖον διακοσμεῖται κατὰ τὸ ἄκρον ὑπὸ πλαστικῆς κεφαλῆς ζώου. Ἡ διακόσμησις τῆς σαρκοφάγου εἶναι δύο κερασφόρα ζῶα. Δύο μικρὰ ἀγγεῖα ἄτινα εὐρέθησαν μετὰ τῆς λάρνακος κατεστράφησαν.

Παρὰ τὸ χωρίον Πλάτανας ἀνευρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν φρεατὸς μεσομινωικὸς φρεατόςχημος ἀποθέτης, ἐξ οὗ ἐξήχθησαν ὄστρακά τινα ὄχι πολὺ ἐνδιαφέροντα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων τινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ μικρὰ ἐξάρματα.

Νεολιθικὰ ἀγγεῖα, ἄδηλον, ἂν ἐκ τάφων ἢ συνοικισμοῦ προερχόμενα, ἀνευρέθησαν εἰς τὴν αὐτὴν περιῖπου θέσιν, ὅπου οἱ τάφοι Κατσάμπᾶ Ἡρακλείου καὶ εἰς σχετικῶς βαθεᾶ στρώματα. Εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδιακόσμητα καὶ ἐν ἧ δύο δύνανται νὰ ἀποκατασταθοῦν συμπληρούμενα εἰς εὐρύστομα σκευή.

Ἐκ τῆς περιοχῆς Πόρου Ἡρακλείου περισυνελέγη μινωικὸν ἔδρανον, εἶδος θρόνου ἄνευ ἐρεισινώτου, πολὺ ὅμοιον κατὰ τὰ ἄλλα πρὸς τὸν Θρόνον τῆς Κνωσοῦ, ἀλλ' ἐκ πώρου λίθου. Αἱ χαρακτηριστικαὶ κοιλότητες τοῦ ἄνω ἐπιπέδου διὰ τὴν καλύτεραν προσαρμογὴν τοῦ σώματος εἶναι τρεῖς. Δυστυχῶς τὸ κτήριον εἰς τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη ὁ θρόνος κατεστράφη καὶ εἶτα ἐκαλύφθη ὑπὸ νεωτερικῆς ἀποθήκης, οὕτως ὥστε καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐπιτόπου ἐρευνα.

Ἐκ Λύττιου περισυνελέγη τετράγωνον ἀναθηματικὸν βάθρον ἐξ ἐπιχωρίου σκληροῦ λίθου φέρον ἀναγλύφους παραστάσεις ἥρωος πρὸ ἵππου ἀνυψούντος τὸν πρόσθιον πόδα καὶ κυνῶν ἐφορμώντων ἐναντίον ἐλάφου καὶ ζαρκαδίου. Ἄνω ὑπάρχει τόρμος πρὸς στερέωσιν ἀναθήματος. Ἡ μία τῶν ὄψεων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΑΧΙΛΛΕΩΣ. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς προέρχεται ἐνδιαφέρων σφραγιδόλιθος ἐκ σαρδίου λίθου μὲ πυράσταισιν τετρίππου ρωμαϊκῶν χρόνων.

Αἱ ἐργασίαι ἰσοπεδώσεως χώρου πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Βενιζελείου Σανατορίου περὶ τὸ ἐν χιλιόμετρον βορείως τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ, ἀπεκάλυψαν διὰ τῆς κοπῆς τοῦ μαλακοῦ βράχου συστάδα τάφων ΥΜΙΙ χρόνων, πέντε τὸν ἀριθμὸν, ἧτις ἀπέδωκεν ἐξαιρετικῶς σπουδαῖα εὐρήματα διὰ τῆς συστηματικῆς τούτων ἀνασκαφῆς, ἧτις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἁγγλ. Σχολῆς κ. Χούντ καὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ αὐτῆς ἐν Κνωσῷ κ. Πίτ ντέ Γιόγκ. Ὁ πρῶτος τῶν τάφων ἀπέδωκε πῆλινα ἀγγεία τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ ἀρτίσχημα, δύο λίθινα καὶ χαλκᾶ τινὰ ὄπλα. Ὁ δευτέρος περιεῖχε νεκρὸν μὲ κεκαμμένους τοὺς πόδας, ὅστις ἐκράτει ξίφος μὲ λαβὴν ἐπενδεδυμένην διὰ χρυσῶν ἔλασμάτων μὲ ὠραίαν διακόσμησιν πυκνοῦ δικτύου σπειρῶν. Τὸ ἄνω τοῦ μήλου ἦτο ἐλεφάντινον καὶ οἱ ἦλοι εἶχον χρυσᾶς κεφαλᾶς. Παρὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν ὑπῆρχε δόρυ ἀρίστης διατηρήσεως, καὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν θυμιατήριον. Ὁ τρίτος τάφος περιεῖχε δύο νεκροὺς ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ διαπέδου, τῶν ὁποίων κτερίσματα ἦσαν ἀρτίσχημά τινα ἀγγεία, ἐγγχειρίδιον μὲ χρυσοὺς ἦλους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ἰσως ἐξάρτημα πυραμιδοειδῶς ἐκατέρωθεν μορφοῦμενον ἐκ συμπαγοῦς χρυσοῦ καὶ πιθανώτατα ἡ παρ' αὐτὸ ἀνευρεθεῖσα ἐλεφαντίνη θήκη (κολοῆς) μὲ διακόσμησιν θεούσης σπείρας. Τέσσαρες σφραγιδόλιθοι, τῶν ὁποίων εἰς κυλινδρικός ἐκ σαρδίου, δύο φακοειδεῖς ἐκ σαρδίου καὶ ὄνυχος μὲ παραστάσιν δύο ταύρων καὶ θεότητος μεταξὺ ὀρθουμένων γρυπῶν μὲ τριπλοῦν πλοχμὸν καὶ διπλοῦν πέλεκυν ἄνω, καὶ ἕτερος τρίπλευρος ἐκ σαρδίου χρυσοδέτου μὲ παραστάσεις κατὰ τὰς δύο πλευράς ταύρου παρὰ δένδρον καὶ λέοντος πληττομένου ἀνευρέθησαν παρὰ τὴν κεφαλὴν. Εἰς μίαν γωνίαν τοῦ τάφου ἀνευρέθη εἰς τεμάχια χαλκῆ περικεφαλαία, ἧτις κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ τὸν κύμβαχόν της καὶ τὰς παρωτίδας της. Εἶναι ἡ πρώτη ἀνευρεθεῖσα μινωικὴ περικεφαλαία, ἃν ἐξαιρέσωμεν τεμάχια τινὰ ἐκ χαιλιοδόντων. Ὁ τέταρτος τάφος ἦτο τελείως σεσυλημένος. Ὁ πέμπτος τέλος ἀπέδωκε πληθὺν ἀγγείων τοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ, λόγῃ καλῶς διατηρουμένην καὶ μικρὰ τινα ἀντικείμενα. Εἰς νεκρὸς ἦτο ἐξηπλωμένος ἐπὶ πλευρικοῦ θρανίου, διεσώζοντο δὲ τὰ λείψανα τοῦ φορείου μὲ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποτεθῆ ἐν τῷ τάφῳ.

Κατὰ τὴν διάνοιξιν νέας κοίτης παρὰ τὸ Σανατόριον διὰ τὴν παροχέτευσιν τοῦ πλησίον διερχομένου ρεύματος ἀνευρέθησαν ἀφθονα λείψανα ἀρχαιοτήτων διαφόρων χρόνων, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ταῦτα περισυνελέγησαν παρ' ἡμῶν καὶ ἐν μέρει ἀνεσκάφησαν ὑπὸ

της Ἀγγλικῆς Σχολῆς. Τὰ κυριώτερα ἦσαν ρωμαϊκὴ οἰκία ἐκ πολλῶν δωματίων, τῶν ὁποίων ἔν ἔχει ἀξιόλογον ψηφιδωτὸν, δάπεδον διακοσμούμενον με μορφὴν ἠνοχοῦσαν ἐπὶ ἱπποκάμπου, μικρὸς ἱπποκάμπας, φύλλα κισσοῦ, πτηνά, θύρσους, κλιματιδας κλπ. καὶ ἐπιγραφὴν ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙC ΕΠΟΙΕΙ καὶ ὑπόγειος κτιστὸς τάφος με τετράγωνον φρεσφ καθόδου καὶ θύραν, πιθανῶς τῶν παλαιότερων χριστιανικῶν χρόνων, ἂν κρίνη τις ἀπὸ τὴν τρητὴν ἐκ πόρου λίθου ἐσχάραν ἐφ' ἧς ἔκειτο ὁ νεκρὸς, ἧτις διεκοσμεῖτο με θέμα σταυροῦ· μία κόγχη ὑπάρχει εἰς τὸν τοῖχον τοῦ βάρθους. Διὰ τὰ σωθῶν τὰ δύο μνημεῖα ἐξετέρεψαμεν τὴν κατασκευαζομένην κοίτην ὀλίγον περαιτέρω. Δύο ὑπέρθυρα μορφούμενα εἰς ἐπάλληλα κυμάτια, τὸ ἓν με σιμὴν λεοντοκεφαλῶν, τὸ δὲ ἕτερον με ἀπόδοσιν τῶν τριῶν ἑλληνικῶν κυματίων, τοῦ δωρικῶ, τοῦ ἰωνικῶ καὶ τοῦ λεσβιακῶ, διὰ χρωμάτων, φαίνεται νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν Δ'. αἰῶνα π. Χ. Τὸ ἄνω μέρος τηβνοφόρου μορφῆς ἄνω κεφαλῆς, ἐπικράνον κορινθιακὸν παραστάδος, ἐνεπίγραφον βάρθρον εἶναι τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ἐκ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων.

Ὁ ἀρχαιολόγος κ. Χοῦντ ἀνέσκαψεν εἰς γειτονικὸν χώρον, εἰς θέσιν Κεφάλα Κνωσοῦ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου στορογγύλου κτήριον, συνεχόμενον με τοίχους καὶ ἐσωτερικὰ διαμερίσματα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσε πύργον τείχους κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους. Ὁ αὐτὸς ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῶν μεσομινωικῶν I—II τάφων ἐπὶ τοῦ κατέναντι τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἠλία. Κλίμαξ λαξευτὴ εἰς τὸν βράχον ἀνήρχετο μέχρι τοῦ ἰσοπεδωμένου, δίκην ἀνθήρου, χώρου ἐνθα οἱ τάφοι. Ὁ εἰς εἶναι ἀπλοῦν λάξευμα εἰς τὸν βράχον κλειόμενον πρὸς δυσμὰς διὰ τοίχου. Ὁ ἕτερος εἶναι μεγαλύτερος καὶ ἔχει δρόμον ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἐχωρίζετο εἰς δύο θαλάμους διὰ καταρρέουσαντος τοίχου· τούτων ὁ ἐσώτερος ἦτο πλήρης ἐλλειψοειδῶν λαρνάκων. Οἱ τάφοι ἦσαν πτωχοὶ καὶ τὰ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα πολὺ ἀπλά.

Τυχαίως ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν πρόοδον ἰσοπεδωτικῶν ἐργασιῶν εἰς τὴν Γόρτυνα πρὸς κατασκευὴν ὑποστέγων μηχανικῆς καλλιεργείας κτήρια με μεγάλους ὀρθοστάτας. Ἡ Ἱταλικὴ Ἀρχαιολ. Σχολὴ ἐνήργησεν ἐπὶ τόπου ἔρευνα, ἧτις ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν σημαντικοῦ κτηρίου ἑλληνιστικῶν χρόνων. Οἱ ὀρθοστάται ἀπετέλουν τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ κτηρίου καὶ ἐστηρίζοντο ἀνά ζεύγη πληρούμενα διὰ χρώματος ἐπὶ εὐθυνηγίας κρηπίδος ἐξ ὀγκολίθων γυψολίθου. Ἡ μία τῶν πλευρῶν διετηρεῖτο εἰς μῆκος 6,20 μ. ἢ ἄλλῃ 3,20. Εἶναι ἀναγκαῖα ἢ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς διὰ τὴν διακρίβωσιν τῆς φύσεως τοῦ κτηρίου. Ἀνευρέθη ὠραῖος δακτυλιόλιθος ὠσειδοῦς σχήματος ἐκ σαρδάνουχος με παράστασιν Νίκης, πιθανῶς κλασικίζον ἔργον ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς ἕτερον χώρον τῆς ἀρχαίας Γόρτυνος, παρὰ τὸ χωρίον Μητρόπολις, ἀνευρέθη μαρμάρινον ἄγσλα καλῆς τέχνης, ῥωμαϊκὸν ἀντίγραφον τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου, λίαν ὡς ἐκ τούτου σημαντικόν. Ἡ Ἱταλικὴ Σχολὴ ἐνήργησεν ἐπὶ τόπου ἔρευνα με ἀποτέλεσμα τὴν ἀνεύρεσιν ἐκτεταμένου κτηρίου τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, πιθανῶς οἰκίας, τῆς ὁποίας ἔν διαμερίσμα εἶχε τὴν μορφὴν μικροῦ σταδίου.

Πολὺ σπουδαιότερα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ντόρο Λέβι καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν ἀρχαιολόγων δεσπ. Μπάντι καὶ κ. Μορικόνε, καὶ μαθητῶν τῆς Σχολῆς, εἰς Φαιστόν. Ἡ ἔρευνα εἶχε χαρακτηρὰ στρωματογραφικῆς μελέτης καὶ συνεπλήρωσε τὰς ἐρεῦνας προηγουμένων ἐτῶν. Σκοπὸς ἦτο ἡ ἐξιχνίασις τῆς ἱστορίας καὶ ἐξελίξεως τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου καὶ ἡ ἀκριβεστέρα γνῶσις τῶν λειψάνων τούτου. Ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη ἀπὸ τὴν περιοχὴν νοτίως τοῦ διαδρόμου

είσόδου πρὸς τὰ δυτικά, δηλ. νοτίως τοῦ παλαιότερου προπύλου, καί εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου. Διεπιστώθη οὕτω ἡ ὑπαρξίς δύο φάσεων τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου καί τριῶν τοιλάχιστον τοῦ πρώτου, βεβαιουμένων ὑπὸ ἐπαλλήλων δαπέδων καί τοίχων. Ἀντιθέτως δηκηριβώθη ὅτι αἱ λεγόμεναι πρωτομινωικαὶ φάσεις δὲν ἐμφανίζονται οὐδαμοῦ εἰς τὴν ἀνιχνευθεῖσαν περιοχὴν, τὰ δὲ μεσομινωικὰ στρώματα ἐκτείνονται εὐθύς ἄνω τῶν νεολιθικῶν. Αἱ κύριαι δοκιμαὶ ἐγένοντο εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὅπου ὁ Περνιὲ εἶχε μελετήσῃ τὴν στρωματογραφίαν τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο τὸ παλαιότερον τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, δηλ. ΜΜΙ, εὐρέθησαν ἐπιβλητικῶς μεγέθους τοῖχοι κατερχόμενοι μέχρι βάθους 6,50 μ. ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦτο, μαρτυροῦντες δὲ δύο προγενεστέρας φάσεις τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Εἰς τὰ οὕτω ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα ἀνευρέθη ὠραιότατη κεραμικὴ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ τοῦ καλυτέρου εἶδους καί ποιικιλιάτης, ὅπερ ἀπέδειξεν ὅτι καί αἱ φάσεις αὗται δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι ἀρχαιότεραι τῆς ΜΜΙ περιόδου. Τὸ ἀρχαιότερον κτήριο κατεστράφη διὰ σφοδροῦ πυρός, τὰ δὲ κεκαυμένα λείψανα καταπεσόντα ἐντὸς τῶν δωματίων ἐσφράγισαν οὕτως εἰπεῖν τὸ στρώμα τῆς κεραμικῆς. Τὰ κτήρια τῆς ἀκολουθούσης φάσεως ἀντιθέτως φαίνονται καταστραφέντα ἐκ σεισμοῦ, ὅστις ἐπέφερε διάσπασιν τῆς γωνίας τῶν τοίχων. Τὰ λείψανα τῆς φάσεως ταύτης ἐκαλύφθησαν διὰ παχυτάτου στρώματος πηλασβέστου, οὕτως ὥστε νὰ διαχωρίζονται σαφέστατα ἀπὸ τὸ τελευταῖον παλαιοανακτορικὸν στρώμα, τὸ ὁποῖον διηρέυνησε ὁ Περνιὲ. Ἡ πλέον ἐκλεκτὴ κεραμικὴ ἀνευρέθη κάτω καὶ τοῦ τελευταίου δαπέδου, ἐντὸς ἀποθέτου προσιτοῦ διὰ κλιμακίδος, ἣτις ἦτο ἐπενδεδυμένη μὲ ἐρυθρὸν κοίωμα. Πλαστικὰ ἀγγεῖα καὶ ἀκιδωτὰ (barbotine) ἀνευρέθησαν ὁμοῦ μὲ ἄλλα λεπτὰ καὶ ἐκλεκτῆς ποιότητος τῶν ὁποίων εἶναι δύσκολον νὰ περιγραφῆ ἢ ποιικιλία τῶν διακοσμήσεων. Ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη διότι ἐχρειάσθη νὰ στερεωθοῦν δι' εἰδικῶν ἔργων οἱ ἀπειλοῦντες πῦσιν ὑπερκείμενοι τοῖχοι. Ἀνάλογος στρωματογραφία μὲ πενιχρότερα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἀπόψεως ἀποδόσεως ἀντικειμένων ἐγένετο εἰς γειτονικὸν παρὰ τὴν πρόσσπιν τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου δωματίον (τὸ XXVIII). Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐκ τοῦ κατωτέρου στρώματος εἶχε τρηθῆ εἰσόδος ἐπικοινωνίας πρὸς ὑπόγειον κοίλωμα ὑπὸ τὴν πρόσσπιν τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου. Ἐκ τούτου προῆλθον δύο τεμάχια καλύμματος, ἐφ' ὧν παρὰστάσις δύο γυναικῶν μὲ μακρὰς ἐσθῆτας. Ἡ δοκιμὴ εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου ἐπέτρεψε προπαντὸς τὴν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῶν νεολιθικῶν φάσεων καὶ ἀπέδωκε πλὴν κτηριακῶν λειψάνων, δαπέδων, ἐστίας, ἀφθονον κεραμικῆν. Σημαντικὸν εἶναι ὅτι ἀνευρέθη διακόσμησις δι' ὄχρα καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐπὶ τῆς λειασμένης ἐπιφανείας νεολιθικῶν ὀστράκων.

Ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ συνέχισε εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῶν Μαλιῶν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μινωικῆς πόλεως τὰς ἐρεῦνας της. Νοτίως τῆς πλακοστρώτου ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς τὴν Οἰκίαν Ζα δ κ. Des Hayes ἐξηρέυνησε σημαντικὴν οἰκίαν (Οἰκία Ζβ) μὲ ἐνδιαφέρον καὶ σαφὲς σχέδιον. Περὶ κεντρικὴν αὐτὴν εἶναι διατεταγμένα δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς τὰ κοινῆς χρήσεως διαμερίσματα, ἐνῶ νοτιοανατολικῶς ὑπάρχει κύριον διαμερίσμα πλακόστρωτον μὲ ἐπιχρῶστους τοίχους καὶ φωταγωγόν. Εἰς ἓν διαμερίσμα, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ἐχρησίμευσεν ὡς ἐργαστήριον, ἀνευρέθησαν χαλκὰ ὄπλα καὶ ἐργαλεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε ἀξιόλογος πρίων ὀδοντωτὸς μήκους 1,40 μ. Ὁμοῦ ἀνευρέθη πούς πιθανῶς πυξίδος εἰς μορφὴν προτομῆς αἰγυπτιακῆς Σφιγγός. Προφανῶς πρόκειται περὶ εἰσηγμένου ἀντικειμένου. Ἰκανὰ λίθινα ἀγγεῖα, λύχνος ἐπίσης

λίθινος και σφραγιδολίθος, κεραμική χαρακτηριστική ΥΜΙα χρόνων και μία ωραία πρόχους με θαλασσίαν διακόσμησην ΥΜΙβ (πορφύραι, άστεριαι, χλωρίς θαλασσία) αποτελούν ένα πολύ αξιόλογον σύνολον. Ο κ. Dessenne έσυνέχισε την άνασκαφήν της Οικίας Ε κυρίως προς άνατολάς και νότον. Τό νότιον δριον της Οικίας διεπιστώθη από άγωγόν ύδατος έξ άμμολίθων. Άφθονος κατά την περιοχήν ταύτην ύπηρξεν ή κεραμική της περιόδου άνακαταλήψεως (ΥΜΙΙβ). Άλλά άνάμικτος άνευρέθη κεραμική της ΥΜΙ έποχής, ως και τεμάχια λιθίνων άγγείων τών αυτών χρόνων. Τό βόρειον μέρος της οικίας είναι πολύ περισσότερον ένδιαφέρον, άν και τά λείψανα της Άνακαταλήψεως συγγέουν τά πράγματα. Μία μνημειώδης είσοδος με κατώφλιον 4 μ. μήκους και στοάν εκ τεσσάρων κίωνων φέρει προς αήλην όρθογώνιον, έχουσαν νοτίως έκτεταμένον πλακόστρωτον. Τό σύνολον είναι επιβλητικόν και φέρει εις την σκέψιν μάλλον ένός μικρού άνακτόρου. Εύρυτέρα όμως έρευνα και δεύτεραι φροντίδες είναι άναγκαϊαι διά την διαμόρφωσιν άκριβεστερας εικόνας του συνόλου. 4 λίθινοι λύχνοι και πολλά άλλα λίθινα σκεύη άνευρέθησαν κατά την περιοχήν ταύτην, ένώ ή κεραμική ήτο σπανία. Νοτίως της όδοϋ της άγοϋσης από Μάλια εις Βραχάαι άνευρέθη μεγάλη τράπεζα προσφορών, με πλήθος μικρών κοιλοτήτων κύκλω και μεγαλυτέραν κοιλότητα κατά τό κέντρον, επιμελοϋς εργασίας και εις μέγεθος ύπερβαίνουσα την γνωστήν τράπεζαν του Άνακτόρου. Η επί τόπου δοκιμή οϋδέν οϋσιαστικόν απέδωκε.

Τά πλούσια εύρήματα τά έλθόντα εις φως είτε τυχαίως είτε δι' άνασκαφών εις την Κρήτην έπιβεβαιούν την γενικώς κρατοϋσαν γνώμην ότι τό έδαφος της νήσου κρύπτει εισέτι άπειρους θησαυρούς και ότι ή Κρήτη είναι έν από τά πλέον άποδοτικά άρχαιολογικώς έδάφη της Έλλάδος.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1951.

Ο ρυθμός του πλουτισμού της Συλλογής Γιαμαλάκη δέν έπεβραδύθη και κατά τό έτος 1951. Τό πλείστον τών άποκτηθέντων δι' άγορών κυρίως εύρημάτων προέρχεται έξ αυτής της Κρήτης.

Ωραϊα μυκηναϊκά άγγεία πήλινα, μεταξύ τών όποιων διακρίνεται τρίωτον μυκηναϊκόν άγγείον με φολιδατήν διακόσμησην, κάλαθος με κυπελλίδιον και τοξοειδή λαβήν επί του χείλους και δοχείον με εύρειαν λαβήν τοξοειδούς σχήματος δι' έξάρτησιν, έφ' ής στρέφεται κινούμενον πώμα, είναι τά πλέον σημαντικά εκ τών ηηλίνων. Έλληνικά του παρηκμασμένου επιχωρίου ρυθμού και ελληνιστικά του ρυθμού Γναθίας προέρχονται έξ Ίεραπέτρας. Έκ ρωμαϊκού τάφου της Γόρτυνος προέρχονται δύο πήλινα ειδώλια, μυός επί στροβίλου πέυκης και κουροτρόφου γυναικός, ως και ωραιότατον ύάλινον δοχείον εις σχημα στροβίλου πέυκης. Τρεις όμοιαι προτομαί γυναικων, προσκεκολλημέναι ποτε, φαίνεται, επί τών χειλέων λεκανοειδους σκεϋους, μορφή γυναικός (εκ Πατέλας Κνωσού), τμήμα εύμεγέθους προσώπου μειδιώσης γυναικός (έξ Άξου) και ωραϊον πλαστικόν άγγειον εις μορφήν κεφαλής Άρποκράτους είναι τά κυριώτερα τών άποκτηθέντων άντικειμένων ηηλοπλαστικής.

Έκ κυκλικού πρωτομινωϊκού τάφου της Μεσαράς, άγνωστον άκριβεστερον που κειμένου, προέρχεται μεγάλη σειρά όλμοειδων και ραβδωτών ή καλυκομόρφων λιθίνων δοχείων κοινών και ήχι καλώς διατηρημένων. Δίμυξος λίθινος λύχνος προέρχεται εκ της περιοχής του Λασιθίου. Καλώς διατηρούμενα άλάβαστρα μυροδόχα δοχεία ελληνιστικων χρόνων προέρχονται εκ τάφων της Ίερα-